

УДК 342(477)

К.П. ГОРОВА, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ КОНСТИТУЦІЙНО- ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЧЛЕНІВ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Ключові слова: елементи, конституційно-правовий статус, правосуб'єктність, порядок призначення та припинення повноважень, принципи діяльності, компетенція, функції, гарантії діяльності та відповідальність, члени Кабінету Міністрів України

Одним із проблемних питань, які виникають при дослідженні Кабінету Міністрів України, є конституційно-правовий статус його членів. Конституційний статус визначається нормативними характеристиками, закріпленими в конституції, для суб'єктів правовідносин. Конституційно-правовий статус ширше за змістом конституційного і включає в себе характеристики, окрім конституції, в нормах інших джерел конституційного права. Даний вид статусу враховує видові особливості суб'єктів правовідносин одного роду (виду). Він дозволяє встановити місце тієї чи іншої інституції в системі розподілу влади, показати всю багатогранність взаємозв'язків між цією інституцією та іншими владними установами [1, с.27]. Тому, на нашу думку, окремого висвітлення потребує як сама категорія, так і її складові, що не тільки наповнюють зміст конституційно-правового статусу, але й дозволяють виявити всі сторони функціонування такої владної інституції, як Кабінет Міністрів України.

Слід зазначити, що чимало українських та російських дослідників, зокрема, І.І. Дахова, А.З. Георгіца, М.Н. Марченко, О.В. Марцеляк, В.С. Нерсесянц, Н.Р. Нижник, М.Ф. Орзіх, В.Ф. Погорілко, С.Г. Серьогіна, В.О. Серьогін, О.Ю. Синявська, О.В. Совгіря, Ю.М. Тодика, О.Ю. Тодика, А.Н. Лебедев, М.І. Мату-

зов, С.О. Чикурлій, Н.Г. Шукліна займалися вивченням дефініції конституційно-правового статусу.

Для того, щоб повніше визначити поняття конституційно-правового статусу членів Кабінету Міністрів України, перш за все, необхідно дослідити його складові елементи. Найбільш проблемним завжди було і є визначення елементного складу правового статусу суб'єкта будь-яких відносин, зокрема, і конституційно-правових, що і є метою статті. Її новизна полягає в узагальненні сучасної теорії та практики конституційно-правового регулювання статусу членів Кабінету Міністрів України, як одного з основних складових елементів системи виконавчої влади.

Правовий статус має складну структуру, що обумовлює необхідність визначення загальної системи його елементів. Наприклад, на думку Д.Д. Цабрія, визначити їх можливо «...шляхом аналізу ознак органу як суб'єкта управління, беручи ці ознаки як об'єктивну передумову правового статусу» [2, с.126].

С.О. Чикурлій зазначає, що більшість авторів, як теоретиків права, так і конституціоналістів, у своїх дослідженнях приділяють увагу переважно аналізу структури правового статусу індивіда, тоді як структура правового статусу органу державної влади розглядається менше. Однак деякі спільні риси вказаних правових статусів дозволяють стверджувати про цінність досліджень структури правового статусу індивіда для аналізу особливостей структури конституційно-правового статусу органу виконавчої влади України [3, с.25].

Ми базувалися на тому, що розгляд категорії конституційно-правового статусу Кабінету Міністрів України та його елементів дозволить зробити висновки щодо статусу його членів, які безпосередньо пов'язані між собою і впливають один на одного і навпаки.

До елементів конституційно-правового статусу членів Кабінету Міністрів України так само як і уряду можна віднести правосуб'єктність, що опосередковується, насамперед, поняттям, ознаками, порядком призначення та припинення повноважень, принципами діяль-

ності, компетенцією як важливим елементом статусу, функціями як напрямками діяльності, гарантіями, які забезпечують існування і функціонування, та відповідальністю членів Кабінету Міністрів України. До основних елементів конституційно-правового статусу уряду вчені (М.А. Богданова, І.І. Дахова, Г.В. Пронська) відносять правосуб'єктність, принципи діяльності, його компетенцію.

Іншим аспектом є можливість виділення в межах конституційно-правового статусу основних та додаткових елементів. Так, на думку О.В. Марцеляка, до основних слід включати ті елементи, які дають можливість зробити висновок про юридичне оформлення та відбуття органу як повноправного суб'єкта права, а саме: правоздатність суб'єкта, його права і обов'язки та гарантії діяльності, бо саме ці елементи складають загальну статутну характеристику суб'єкта правовідносин [4, с.47].

Деякі науковці елементи правового статусу об'єднують у певні групи (блоки). Так, А.А. Стародубцев пропонує розглядати правовий статус за такими блоками: а) цільовий; б) структурно-організаційний; в) функції та повноваження; г) функціональний; д) відповідальність [5, с.7].

Одним із важливих елементів конституційно-правового статусу членів Кабінету Міністрів України, потрібно вважати порядок формування уряду та припинення діяльності. Цей елемент залежить від форми правління в державі. Так, порівняльний узагальнюючий аналіз теоретичних досліджень відомих учених доводить дію фактора «форма правління держави» на статус членів уряду, зокрема, на конституційно-правовий статус членів Кабінету Міністрів України.

Фундаментом конституційно-правового статусу членів Кабінету Міністрів України разом із правосуб'єктністю, порядком його призначення та припиненням діяльності, є принципи його діяльності.

Такі вчені, як В.Ф. Погорілко та В.Л. Федоренко, принципи конституційного права умовно поділяють на загальні та особливі. Загальні принципи конституційного права – це найбільш узагальнені керівні засади, ідеї, а

іноді й завдання цієї галузі права. Загальні принципи конституційного права ґрунтуються на загальних (загальнолюдських і типологічних) принципах права. До загальних принципів конституційного права України належать принципи публічності, пріоритетності, універсальності, демократизму, активної дієвості, науковості, наступності, системності, програмності тощо [6, с.43–45].

Принципи діяльності членів Кабінету Міністрів України витікають із принципів діяльності Кабінету Міністрів України, до яких відносять принципи верховенства права, законності, демократизму, відкритості та прозорості, гласності, поділу влади, колегіальності, професіоналізму, відповідальності.

Компетенцію можна вважати визначальним елементом правового статусу членів Кабінету Міністрів України. Термін «компетенція» походить від лат. *competentia* – ведення, здатність, приналежність до права. Це сукупність предметів відання, функцій, повноважень, прав та обов'язків органу виконавчої влади, посадової особи [7, с.210].

Як зазначає Н.А. Богданова, «даний елемент конституційно-правового статусу займає центральне місце в узагальненій юридичній характеристиці будь-якого суб'єкта конституційного права і є свого роду правовою метою встановлення даного статусу» [8, с.17].

Російський учений Б.М. Лазарев вказує, що компетенція органу – це система його повноважень, тобто суб'єктивних прав і обов'язків особливого роду [9, с.27]. Також він слушно зазначає, що «компетенція визначає специфічну роль кожного органу і в той же час забезпечує узгодженість їх дій» [9, с.12].

З.С. Макарова зазначає, що цей термін має, як мінімум, два значення: а) коло питань, в якому певна особа або орган мають пізнання; б) коло повноважень (прав та обов'язків «відати чимось») [10]. Це стосується і правового статусу посадової особи, оскільки посадові повноваження є складовою частиною компетенції органу [11].

І.І. Дахова в своєму дослідженні зазначає, що залежно від кількості елементів, які вхо-

дять до структури компетенції, існує кілька підходів до її тлумачення: «класичний» (компетенція розглядається як сукупність повноважень і предметів відання), «розширювальний» (до змісту компетенції включаються завдання, функції, форми, методи діяльності тощо) і «обмежувальний» (зміст компетенції зводиться до предмета відання). Сьогодні вчені не дійшли єдиного висновку стосовно поняття та структури компетенції [1].

Важливою і мало дослідженою проблемою у контексті правового статусу членів уряду України є їх функціональне призначення. Щоб висвітлити поставлену проблему, потрібно детально дослідити і вивчити, які ж функції притаманні членам Кабінету Міністрів України

Функції членів Кабінету Міністрів України – це основні напрями, сфера діяльності, зовнішній та внутрішній прояв властивостей членів Кабінету Міністрів України, які розкривають їх сутність і призначення та спрямовані на досягнення завдань, які перед ними поставлені Конституцією та законами України. Члени Кабінету Міністрів України здійснюють наступні функції: організаційну, координаційну, установчу (номінаційну, кадрову), представницьку, зовнішньополітичну, правотворчу та інші.

Слід зазначити, що при аналізі конституційно-правового статусу суб'єктів владарювання можна виділити такий елемент статусу, як гарантії діяльності. Слово «гарантія» у перекладі з франц. – порука, умова, забезпечення чого-небудь [12, с.14]. Гарантія – це порука у будь-чому, забезпечення; засоби, способи і умови, за допомогою яких здійснюється забезпечення наданих прав. Гарантувати – означає «захищати», «забезпечувати», «зробити реальним».

Поняття гарантії взаємодіє з такими категоріями, як «соціальний захист», «правовий захист», «умови», «фактори», порівняно з якими воно з часом набуває більш широкого, або, навпаки, вузького змістовного значення. Термін «гарантія» застосовується для позначення способів та засобів, за допомогою яких

здійснюється забезпечення реалізації тих чи інших умов, передбачених законодавством.

Гарантії діяльності членів Кабінету Міністрів України в чинному законодавстві закріплені досить поверхово. Тому, щодо цього, на нашу думку, потрібно внести зміни до нормативно-правових актів України.

Видається важливим для членів Кабінету Міністрів України, як політичних діячів впровадження поняття «імдемнітету міністрів» – спеціальної гарантії діяльності, яка формулювалася як заборона переслідування або розшуку членів Кабінету Міністрів України (в тому числі у відставці) за думки, висловлені ними при виконанні своїх обов'язків.

Одним із елементів конституційно-правового статусу членів Кабінету Міністрів України є їх відповідальність, яка залежить від того, чи здійснювані ними правопорушення мають місце при виконанні посадових обов'язків чи ні. Відповідальність при виконанні посадових обов'язків може бути: політична та юридична (конституційна, кримінальна, адміністративна, дисциплінарна).

Зазначимо, що конституційно-правовий статус членів Кабінету Міністрів України включає в себе такі елементи, як: правосуб'єктність, порядок призначення та припинення повноважень, принципи діяльності, компетенція, функції, гарантії діяльності та відповідальність.

Отже, можна зробити висновок, що конституційно-правовий статус членів Кабінету Міністрів України виступає як цілісний узгоджений комплекс взаємопов'язаних елементів, що поєднує нормативно регламентовані характеристики положення членів Кабінету Міністрів України як представників виконавчої влади, політичних діячів та суб'єктів вищого органу в системі органів виконавчої влади, які здійснюють функції та повноваження на підставі Конституції та законів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дахова І. І. Конституційно-правовий статус уряду в зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аспект: дис. ... кандидата

- юрид. наук : 12.00.02 / Дахова Ірина Іванівна. – Х., 2006. – 197 с.
2. Цабрия Д. Д. Статус органа управления / Д. Д. Цабрия // Советское государство и право. – 1978. – № 2. – С. 126–131.
3. Чикурлій С. О. Конституційно-правовий статус органів виконавчої влади: дис. ... кандидата юрид. наук: спец. 12.00.02 / Чикурлій Сергій Олександрович. – К., 2008. – 214 с.
4. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмена: теорія та практика / Марцеляк О. В. –Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 450 с.
5. Стародубцев А. А. Організаційно-правові питання діяльності інспекції особового складу щодо зміцнення законності і дисципліни в органах внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. А. Стародубцев. – Харків, 1999. – 19 с.
6. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підруч. / Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. ; за заг. ред. проф. В. Л. Федоренка. – 3-тє вид., переробл. і доопрац. ; передм. проф. В. В. Коваленка. – К. : КНТ, Вид-во Ліра-К, 2011. – 532 с.
7. Новый юридический словарь / под ред. А. Н. Азриляна. – М. : Ин-т новой экономики, 2006. – 683 с.
8. Богданова Н. А. Категория статуса в конституционном праве / Н. А. Богданова // Вестник Моск. ун-та. Сер. 11. Право. – 1998. – № 3. – С. 3–20.
9. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления / Лазарев Б. М. – М. : Юрид. лит., 1972. – 280 с.
10. Закон України «Про державну службу» : від 16.12.1993 р., № 3723–ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>.
11. Макарова З. С. Зміст конституційно-правового статусу Прем'єр-міністра України / Макарова З. С. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/7959/%CC>.
12. Словарь иностранных слов / сост. А. Ю. Москвин. – М. : ЗАО Изд-во Центрполиграф: ООО «Поллюс», 2003. – 816 с.

Горова К. П. Складові елементи конституційно-правового статусу членів Кабінету Міністрів України / К. П. Горова // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 69–72 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_14.pdf

Розглянуто складові елементи конституційно-правового статусу членів Кабінету Міністрів України. Проаналізовано такі елементи, як: правосуб'єктність, порядок призначення та припинення повноважень, принципи діяльності, компетенція, функції, гарантії діяльності та відповідальність. Наведено авторське визначення конституційно-правового статусу членів Кабінету Міністрів України.

Горова К.П. Составные элементы конституционно-правового статуса членов Кабинета Министров Украины

Рассмотрены составляющие элементы конституционно-правового статуса членов Кабинета Министров Украины. Проанализированы такие элементы, как: правосубъектность, порядок назначения и прекращения полномочий, принципы деятельности, компетенция, функции, гарантии деятельности и ответственность. Приведено авторское определение конституционно-правового статуса членов Кабинета Министров Украины.

Gorovaja K.P. The Constituent Elements of the Constitutional and Legal Status of Members of the Cabinet of Ministers of Ukraine

The article deals with the constituent elements of the constitutional and legal status of members of the Cabinet of Ministers of Ukraine. Analyzed elements such as personality, the appointment and termination of powers principles, competence, functions, warranty work and responsibility. Shows the author's definition of the constitutional and legal status of members of the Cabinet of Ministers of Ukraine.